

УДК 373.3.016:78

Т. М. Турчин

ПРИНЦИПИ ОНОВЛЕННЯ МУЗИЧНОЇ ОСВІТИ В СУЧАСНІЙ ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Істотні соціальні, економічні, культурні зміни, що характеризують нині розвиток України, зумовлюють необхідність осучаснення наявної системи освіти. Попри суттєві зрушення реалії освітянського життя свідчать про певні його вади, зокрема такі, як превалювання технічного прогресу, інформаційна революція, що призводить до гіпертрофованого раціоналізму у світосприйманні дитини за рахунок духовної недооцінки емоційно-естетичних важелів становлення особистості. Традиційні педагогічні підходи до сучасної освіти все частіше не задовольняють потреб школярів в ефективному, інтенсивному бажанні помічати всю сукупність мистецького багатства, накопиченого людством у ході багатовікової історії. Тому сучасна школа потребує корінних змін, нових принципів навчання, що забезпечать ефективність музичної освіти в початковій школі. У концепції державної національної програми „Освіта. Україна XXI століття” наголошується на оновленні змісту освіти, найважливіша функція якої – формування й удосконалення особистості дитини, її пізнавальної активності, творчості, самостійності [1, с. 11].

Музична освіта, що є складовою загальної, покликана протидіяти негативним тенденціям. Запровадження технологій навчання й виховання, що ґрунтуються на нових методологічних засадах, сучасних дидактичних принципах та психолого-педагогічних теоріях, здатне допомогти у вирішенні окреслених питань.

Проблемами інноваційної педагогіки займаються сучасні дослідники. Серед них І. Бех, І. Дичківська, А. Ніколс, С. Поляков, О. Савченко, Г. Селевко та ін.. Дослідження шляхів формування духовної культури учнів, втілення гуманістичних орієнтирів художнього навчання, реалізації виховного впливу мистецтва на становлення особистості відображені в працях І. Зязюна, Н. Миропольської, О. Олексюк, Г. Падалки, О. Ростовського та ін. Визначення теоретичних і практичних засад початкової освіти знайшли суттєвий відбиток у роботах Т. Байбари, Н. Бібік, зокрема пріоритети музичної початкової освіти окреслено в працях О. Лобової, Л. Масол, Е. Печерської, В. Рагозіної, Л. Хлебникової та ін.. Різні аспекти інноватики досліджувались В. Загвязинським, Л. Ващенко, Л. Даниленко, О. Поповою та ін.. Водночас проблеми інновацій вчених стосуються переважно педагогічної і загальної освіти, у той час як питання оновлення музичної освіти лишилися поза увагою науковців.

Метою статті є розгляд і обґрунтування принципів оновлення музичної освіти в сучасній початковій школі.

У результаті дослідження визначено необхідність доповнити наявну традиційну систему принципів музичного навчання учнів початкової школи. Одним з таких є *принцип взаємодії духовного, загальнокультурного, загальнолюдського, музичного розвитку учнів*. В умовах переходу від техногенної цивілізації до антропогенної зазначений принцип має знайти своє відображення в змісті уроків мистецтва і, зокрема, уроків музики в початковій школі. Принцип забезпечення взаємодії духовного, загальнокультурного, загальнолюдського музичного розвитку учнів передбачає необхідність благополуччя людини як міри цивілізаційної культури і її частя як вищого критерію прогресу суспільства. А це, у свою чергу, вимагає зміни в сприйнятті самої людини, її сутності. Музичне сприйняття має стати духовною діяльністю людини, яка мала б процесуальну основу й полягала б в естетичному пізнанні й усвідомленні дійсності в процесі музичного слухання та виконання. Означений принцип передбачає необхідність розширення уявлень учнів щодо загальнолюдських, культурних, художніх цінностей у сучасному навчально-виховному процесі на уроках музики в початковій школі. Художня мова музичного мистецтва завжди залишається індивідуально-національною і є носієм загальнолюдського змісту. Спілкування через художньо-естетичну діяльність в умовах навчально-виховного процесу на уроках музики має стати одним з найефективніших засобів перетворення, моделювання людських емоцій та почуттів у всій їх багатобарвності та різноманітності, пробудженні здатності до емпатії, формуванні в молодших школярів духовних цінностей. З точки зору виховання духовності особливо важливою є моральнісний складник музичного мистецтва, що має дозволити сприяти забезпеченню здатності до духовної ідентифікації молодших школярів. Мистецтво як морально осмислений світ культурного буття має найповніше відповідати завданням формування духовно зрілої особистості, вищим рівнем якого є виховання духовності.

Уведення зазначеного принципу в новій цивілізації XXI століття має створити особливі умови для реалізації творчого потенціалу людини, її самореалізації в процесі музичної діяльності, як способу життя особистості, сформуванню системи цінностей і простір для самовизначення. Розвиток уявлень про саморозвиток особистості у її особливостях у значній мірі пов'язаний з феноменом людського існування, змінами у взаємовідносинах особистості й усього людства, оскільки духовно-культурне самовдосконалення можна представити як соціально-індивідуальний процес свідомого цілепокладання сутнісних сил на основі життєдіяльності кожної конкретної людини. Розширення уявлень щодо соціальної значущості загальнолюдських, культурних, художніх цінностей молодших школярів має відбуватися не при формальній організації навчального процесу, а при цілеспрямованій інформаційній взаємодії учителя і учня, які отримують задоволення від зустрічі один з одним упродовж уроку в рамках особистісно-орієнтованого навчання й саморозвитку в тріаді інформація-знання-розвиток. Сучасна музична освіта має зорієнтувати молодшого

школяра на відкриті й міжособистісні стосунки, які б вирізнялись доброзичливістю, усвідомленою спонтанністю і творчим відношенням до дійсності, потребою в пошуку власних нестандартних рішень у процесі художньої діяльності. Завдяки своїй емоційно-інтенційній природі, що зумовлює відображення та передачу світу особистісних переживань та уявлень, спілкування з музикою найбільшою мірою має сприяти розвитку таких властивостей особистості, як уява, інтуїція, потреба в самовираженні. У процесі актуалізації художнього досвіду уяві, творчій фантазії належить особлива роль. Як необхідна умова функціонування мистецтва творча діяльність уяви детермінує створення і сприйняття художніх образів, робить можливим суб'єктивне, оригінальне бачення художньої реальності. Через уяву художньо-естетична свідомість поєднує інтуїтивну, емоційно-почуттєву сферу з мисленнєвою, раціональною, і художній матеріал перетворюється на художній образ. Саме ці властивості мають відіграти значну роль в активізації творчої діяльності особистості. У навчально-виховному процесі початкової музичної освіти значне місце має відводитися художньо-творчому вихованню учнів, яке формує емоційно-ціннісне ставлення дітей до світу та передбачає емоційну чутливість дитини, її увагу до внутрішнього світу інших людей, здатність до співпереживання, здібність оцінювати, висловлювати свої погляди, переконання тощо. Це необхідно, по-перше, тому що творчий розвиток формує людину свідому, активну, творчу, з власними переконаннями. По-друге, тому що дітям від природи властива надзвичайна емоційність та чутливість до образних вражень, відкритість до світу. По-третє, тому що емоційно-ціннісне ставлення до світу – це провідний компонент художньо-творчих здібностей дітей, основа художньої творчості. Високий рівень художньо-творчого розвитку особистості має дати учням можливість краще адаптуватися до нових соціальних умов, протистояти психологічній напруженості, яка значно зросла за останні роки та відображається на психіці дітей, допомогти молодшим школярам бути самодостатніми в судженнях, у власній творчості, формуючи таким чином творчий потенціал нації.

Необхідність уведення принципу взаємодії духовного, загальнокультурного, загальнолюдського, музичного розвитку учнів у систему музичного навчання полягає у визначенні протиріччя між могутнім потягом дитини до творчості в різних формах її прояву та неможливістю повноцінно реалізовувати свій потенціал у творчій діяльності на уроках музики в початковій школі. Серед вагомих чинників слід відмітити спрямованість мистецької освіти на творчий саморозвиток особистості, що зумовлено залученням дитини до художньої діяльності як невід'ємної і дуже важливого складника мистецької освіти. Її важливість полягає в тому, що художня діяльність найвищою мірою відповідає змісту діалектичної категорії творчості, яка передбачає зміну об'єкта та самопізнання, саморозвиток суб'єкта як взаємопов'язані сторони єдиного культурного процесу. При цьому учитель і сам має бути творчою,

чутливою, здатною до емпатії людиною. Тільки той учитель, який підтримує, а не повчає дитину, зможе виховати розумних, духовних та творчих громадян нашої країни. Навчально-виховний процес на уроках музики в початковій школі потребує достатньої організації для того, щоб у молодших школярів не виявилось гіпертрофованого захоплення розважальною музикою. Тому так важливо допомогти учням у процесі формування їхнього музичного мислення, щоб у них зберігся інтерес до кращих прикладів народної і професійної музичної творчості.

Одним з актуальних принципів музичного навчання молодших школярів у сучасній початковій школі є *принцип опори на єдність усвідомлюваних та неусвідомлюваних чинників музичної діяльності*.

Оволодіння особистістю загальнолюдськими цінностями не можливе тільки на рівні усвідомлення. У цьому процесі активну роль мають відігравати емоції. Естетичне та емоційно-ціннісне ставлення до мистецтва має бути сформоване, якщо в навчально-виховному процесі відбудеться нівелювання переваги раціонально-логічних способів пізнання дійсності над емоційними. На сучасному етапі розвитку педагогічної науки і шкільної практики суттєвого значення має набути проблема виховання емоційної культури особистості. Емоції мають допомогти розкрити внутрішній світ людини, вплинути на її вчинки, відіграти роль регуляторів людського спілкування. На уроках музики в сучасній початковій школі має відбутися зростання рівня естетичних переживань дітей, збагатитися їхні почуття, підвищитися загальна культура. Сенсорна відкритість, емоційна чутливість, особлива сприйнятливність молодших школярів до музичного мистецтва мають стати основою розвитку в них спостережливості, естетичних почуттів, що є необхідним для розвитку особистості молодшого школяра. Виховання в учнів емоційності буде ефективним лише за умов належної організації цього процесу. Зміст осучасненої моделі початкової музичної освіти має бути спрямований на формування в свідомості учнів позитивних естетичних емоцій, спільних переживань від музикування, що має стати неодмінною умовою досягнення естетично-творчого співпереживання, взаєморозуміння і взаємодії між учителем і учнем.

На думку А. Сохора, естетико-виховна надфункція домінує над іншими, тому що формує духовний світ людини [2, с. 86]. Розв'язання цієї проблеми апелює до вивчення впливу неусвідомлюваних компонентів психіки. Емоційно забарвлені знання запам'ятовуються швидше й міцніше, ніж знання, що позбавлені індивідуальності й залишають людину байдужою. Пряме втручання, заклики, умовляння, проголошення необхідності співтворчої роботи на уроці – не тільки не ефективні, а навіть можуть дати зворотний ефект. Емоції є найважливішим чинником регуляції процесів пізнання. Превалювання емоційних способів пізнання на уроках музики в початковій школі має сприяти запам'ятовуванню матеріалу, визначенню довільної уваги, суттєвому забезпеченню або ускладненню довільної регуляції цих процесів. Емоційна дія має заохотити

учнів до навчання. Тобто завдяки емоційному ставленню учнів до уроку музики має відбутися переведення знань у переконання. Будь-яке знання можна вважати істинним тільки тоді, коли воно сплавлене в єдине з найглибшим почуттям.

Сучасна модель початкової музичної освіти має бути спрямована на пробудження уяви учня, його фантазії, інтуїції, емоцій. Наявна система початкової музичної освіти продукує раціонально-логічні способи пізнання, позитивні емоції носять винятковий характер. Але ж нічого не запам'ятовується так, як те, що пов'язане з радістю, задоволенням, тобто позитивними емоціями. Найкращим каталізатором підвищення емоційного фону занять має бути застосування на уроці гуманістичної психології навчання, яке припускає перебудову навчання за такими напрямками: створення психологічного клімату довіри між учителем і дітьми, забезпечення співробітництва в прийнятті рішення між усіма учасниками навчального процесу; актуалізація мотиваційних ресурсів навчання. Учнів потрібно переконати в особистісній гідності кожної людини, у важливості й значущості для кожної людини здібностей і можливостей довільного вибору, удосконалення, відповідальності за свої вчинки, творчого й радісного навчання. Щоб така модель працювала, на уроці, крім інформаційного забезпечення, вимагається розробки відповідної емоційної партитури подання знань. Необхідно використовувати прийоми формування позитивних емоцій (створення творчої обстановки на уроці; порівняння; зміна інтонації; використання міміки та жестів; піднесеність настрою; створення атмосфери розкутості, доброзичливості тощо), керувати емоційним фоном навчальних занять; активніше здійснювати гуманізацію навчально-виховного процесу, яка буде сприяти утворенню доброзичливих взаємостосунків між учасниками навчально-виховного процесу.

Створення атмосфери психологічної розрядки учнів в навчально-виховному процесі початкової музичної освіти народжується там, де вчитель стає однодумцем, другом дитини, бачить у ній людину, яка вступає у світ пізнання, творчості; де в суб'єкт-суб'єктних стосунках відчувається духовний світ учня, його бачення всього, що нас оточує. Дотримання цієї умови забезпечує конструктивне використання природної дитячої потреби в хорошому ставленні до неї для заохочення розвитку позитивних задатків і прагнень, такого характеру взаємодії, при якому дитина зможе реалізуватися, отримати впевненість у своїх діях. Одне з досягнень позитивної атмосфери на уроках музики залежить від підбраного для учнів цікавого музичного репертуару задля спільних переживань, захопленість дітей темою уроку, пробудження й підтримка творчого відношення та пізнавального інтересу до будь-якого виду музичної діяльності. А це може відбутися тільки тоді, коли навчальні ситуації на уроці музики будуть побудовані таким чином, щоб забезпечити розвиток такого рівня свідомості, який би спонукав дитину до самопізнання й самоактивності з тим, щоб вона могла стати творцем

власного духовного багатого життя, коли стосунки з дітьми будуються на врахуванні їх гідності й права бути особистістю. За таких умов навіть виконання певної вправи перестає бути для учнів тільки формальним завданням – воно знаходить відгук і опору в їх емоціях, переживаннях, стає внутрішньо прийнятним. Учень тільки тоді зможе свідомо керувати власною музичною діяльністю, прагнучим збагачувати суб'єктивний музично-естетичний досвід, якщо створена система ситуацій впливатиме на емоційний стан дитини. Учня потрібно навчити розуміти емоції інших, управляти своїми емоціями, активізувати власні емоції. Завдання уроків музики й полягають у тому, щоб активна і стійка потреба дітей перетворилася в прагнення, що реалізується в конкретні досягнення лише тоді, коли виникають чи створюються необхідні педагогічні умови для цього, постійному схвалюванні успіхів учнів у засвоєнні основ музичного мистецтва.

Реалізація творчих задатків в умовах боязкості, відчуття психологічного дискомфорту виступає руйнівним чинником. Повна й беззаперечна довіра до учителя, до його мудрості та доброзичливості – запорука досягнення відкритого, зацікавленого ставлення учня до уроків музики.

Особливого значення має набути позитивність і оптимістичність оцінювання участі учнів у різних видах музичної діяльності. При цьому на уроці необхідно підкреслювати цінність, неповторність індивідуальних досягнень учня, визначити навіть і незначні, але позитивні зміни в його музичному розвитку. Здебільшого потрібно схвалювати, а не критикувати дії учня, відзначати краще, а не гірше, спрямовувати свої зусилля на похвалу, а не на засудження. Психологічна розрядка на уроці музики в початковій школі має підтримуватися за допомогою підкреслення у взаємовідносинах поваги до музичних спроб, до найменших музичних успіхів.

Щоб вільно виявляти свої враження від художніх творів, дітям потрібні свобода й безпека. Для цього має бути створене доброзичливе середовище, у якому учні відчули б, що до їхніх ідей, відповідей, запитань поставляться з повагою, якими б вони не були. Важливо дитині зрозуміти, що її думки поважають, розуміють, вони мають певну цінність. Це стимулюватиме її до самостійного оволодіння тим чи іншим твором музичного мистецтва.

Ще однією формою психологічно комфортної атмосфери на уроці музики в початковій школі є створення вербального (безоцінювального) оточення. Це стосується безпосередньої реакції учнів на прослуханий музичний твір. Краще не нав'язувати дітям загальноприйнятої думки, а лише поділитися своїм враженням та підкреслити, що кожен з учнів може думати й відчувати інше, по-своєму.

Щире, справжнє, непідробне ставлення до учня як до особистості, вміння стримати свій гнів, роздратування, навмисне захвалювання – необхідна умова створення позитивного настрою на опанування

музичного мистецтва. Спостерігаючи прояви поведінки учня, пов'язуючи ланцюг вчинків, висловлювань, емоцій, які демонструє чи зв'язує дитина в єдине ціле, учитель має розуміти й пояснювати для себе її внутрішній світ, її мотиви, духовно-культурний потенціал, здібності та можливості.

Отже, створення позитивної атмосфери на уроці музики в початковій школі має зорієнтувати вчителя на такий характер взаємостосунків, при яких дитина має стати більш цінною, упевненою, відкритою до спілкування, з умінням проявляти свої можливості в усіх видах музичної діяльності. Учитель повинен бути орієнтований на побудову процесу загальної музичної освіти таким чином, щоб у центрі його знаходилась особистість учня, підкреслення його навчальних досягнень, а не невдач, поваги до музичних спроб, хоча б найменших успіхів. Створенню психологічної розрядки на уроці музики в початковій школі має сприяти здатність учителя до позитивного забарвлення емоційної сторони навчального процесу.

Механізм музично-педагогічного спілкування має охопити емоційно-ціннісну сферу особистості учителя. Значне місце в ньому мають займати емоційно-естетичні і творчо-вольові прояви учителя, а саме: потреба щиро ділитися з учнями своїми емоціями й думками, прагнення досягти під час музично-педагогічного спілкування духовно-особистісного контакту з музикою, виявлення наполегливості. Проблема творчої активності учителя музики в початковій освіті пов'язана з категорією музичної обдарованості, підсвідомих компонентів психіки та здібностей педагогічної майстерності.

Цілеспрямований вплив музики на виховання особистості має базуватися не лише на вербальному, багатоплановому за формою емоційному факторі на молодшого школяра, а й на його першоелементах – мелодії, ритму, гармонії, які проникають в глибини психіки. Саме в музиці психіка підсвідомості має відіграти безсумнівно важливу роль. У роботі над музичним твором не достатньо однієї тільки свідомості, потрібно відшукати нервово-психологічні сили, уміти керувати цими силами. Молодшого школяра необхідно навчити вправляти „психікою підсвідомості”, а отже йти до підсвідомого через свідоме шляхом роздумів та аналізу.

Інтуїція пов'язана з творчою уявою, активізує творчі процеси й сприяє оригінальній слуховій та виконавській інтерпретації художньо-образного, інтонаційного змісту музики, розкриває самостійні імпровізаційні вміння на уроці музики в початковій школі. Для того щоб активізувати підсвідому реакцію учнів, необхідно застосувати опосередкований педагогічний вплив, який має дати „поштовх” художній інтуїції. Складність вирішення цих питань визначається неможливістю прямого втручання до виклику в дітей інтуїтивних способів вирішення музичних завдань. Інтуїтивні знахідки мають виникати в умовах швидкого розв'язання проблеми, що потребує застосування нетрадиційних (невідомих або маловідомих учню) засобів.

Творча музична діяльність пов'язана з чуттєвими уявленнями, людською свідомістю і зв'язками з чуттєвими уявленнями, людською свідомістю і підсвідомістю. Поза емоційним шляхом неможливо досягнути зміст музики, бо сприйняття музики йде через емоції, але емоціями не закінчується – через них учні мають пізнати світ. У процесі слухання музики діти мають не тільки відчувати або переживати певні стани, але й диференціювати матеріал, який сприймають, проводити відбір, а значить, мислити.

Отже, результативність модернізації початкової музичної освіти має залежати від повноти системи принципів музичної освіти в умовах сучасності за рахунок додаткового введення до традиційної системи принципу забезпечення взаємодії духовного, загальнокультурного, загальнолюдського музичного розвитку учнів, що виражає необхідність спрямування музичної діяльності молодших школярів на збагачення їх внутрішнього світу, розширення уявлень щодо загальнолюдських, культурних, художніх цінностей, орієнтацію зусиль учнів на саморозвиток, духовно-культурне самовдосконалення засобами музичного мистецтва; принципу опори на єдність усвідомлюваних та неусвідомлюваних чинників музичної діяльності, що передбачає спонукання учнів до застосування не тільки раціонально-логічних, а й підсвідомих, інтуїтивних способів вирішення всіх музично-творчих завдань.

Список використаної літератури

1. Державна національна програма „Освіта. Україна XXI століття”. – К. : Райдуга, 1994. **2. Сохор А. Д.** Вопросы социологии и эстетики музыки : сб. статей / Арнольд Наумович Сохор. – Л. : Советский композитор, 1983. – 303 с.

Турчин Т. М. Принципи оновлення музичної освіти в сучасній початковій школі

У статті розглянуто й обґрунтовано необхідність доповнення традиційної системи початкової музичної освіти такими принципами, які зумовлюють актуальність завдань переходу від техногенної до антропогенної цивілізації, що характеризуються сучасними соціокультурними реаліями, нівелюванням переваги раціонально-логічних способів пізнання над емоційними.

Ключові слова: духовність, музичний розвиток учнів, емоції, інтуїція.

Турчин Т. Н. Принципы обновления музыкального образования в современной начальной школе

В статье рассмотрено и обосновано необходимость дополнения традиционной системы начального музыкального образования такими принципами, которые обуславливают актуальность заданий перехода от техногенной к антропогенной цивилизации, которые характеризуются

современными социокультурными реалиями, нивелированием превосходства рационально-логичных способов познания над эмоциональными.

Ключевые слова: духовность, музыкальное развитие учеников, эмоции, интуиция.

Turchin T. Principles of music education in the renovation of modern elementary school

In the article and justified the need to supplement the traditional system of primary music education such principles, which determine the relevance of job transition from technological to human civilization, which are characterized by modern social and cultural realities, leveling the superiority of rational-logical ways of emotional cognition.

Key words: spirituality, musical development of students, emotions, intuition.

Стаття надійшла до редакції 01.08.2012 р.

Прийнято до друку 26.10.2012 р.

УДК 373.21 Я-73

I. I. Ярита

ІННОВАЦІЙНІ АСПЕКТИ ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ ДОШКІЛЬНЯТ

Сьогодні на шляху соціальних і економічних перетворень сучасне життя потребує реформування всіх сфер життєдіяльності людей, і перш за все, освіти. Нині життя диктує абсолютно нові вимоги до сфери освіти. Педагогічний процес сучасного дошкільного навчально-виховного закладу характеризується наявністю педагогічних інновацій, які дозволяють значною мірою оновити зміст освіти, підвищити ефективність використання форм, методів навчання, а найголовне – змінити розуміння ролі особистості в сучасному освітньому просторі.

Науковці вбачають, що педагогічні інновації це цілеспрямовані зміни, що скеровані на перетворення компонентів педагогічного процесу і відбуваються в певній послідовності, вони супроводжуються постійним привнесенням у систему навчання і виховання принципово нових елементів. Процес використання педагогічних інновацій є творчим процесом, який містить у собі відкриття нового в педагогічній діяльності: нових знань, нових проблем, нових методів рішення. Впровадження інновацій у навчальний процес покликане забезпечити підвищення якості навчання й виховання дітей.

Наукові дослідження провідних фахівців (А. Богуш, Н. Гавриш, О. Кононко, К. Крутій, В. Ільченко та інших) свідчать про те, що розвиток